

ERGENLERİN KENDİLİK ALGILARININ ANNE BABA TUTUMLARI VE BAZI FAKTÖRLERLE İLİŞKİSİ¹

Yrd.Doç.Dr. Özcan SEZER

İnönü Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
PDR Anabilim Dalı, Malatya.
osezer@inonu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada ergenlerde kendilik algısını yordayıcı olarak anne baba tutumları ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmaya 274 erkek, 275 kız olmak üzere toplam 549 lise öğrencisi katılmıştır. Katılanların kendilik algısını belirlemek için Sosyal Karşılaştırma Ölçeği, algılanan anne ve baba tutumlarının ölçümü için Ana Baba Tutumları Ölçeği ve kendilerine ilişkin bilgilere ulaşmak için hazırlanan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Verilerin analizinde yüzdelik hesaplama, Mann-Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır. Sonuçlar cinsiyet, düşük düzeyde demokratik, orta ve yüksek düzeyde otoriter anne baba tutumları ile arkadaşlar ve çevresindeki kişilerle iletişim durumuyla kendilik değeri arasında anlamlı fark olduğunu, dolayısıyla anne babalara, çocuklarının gelişim ihtiyaçlarına yönelik duyarlılığı artırıcı eğitim çalışmalarının yaygınlaştırılmasının gerekliliğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Ergenler, kendilik algısı, anne baba tutumları.

THE RELATIONSHIP BETWEEN ADOLESCENTS' SELF PERCEPTION, PARENTAL ATTITUDES, AND SOME OTHER VARIABLES

ABSTRACT

The relationship between predictors of adolescents' self evaluation such as parental attitudes, and some demographic variables were examined in this study. A total of 549 high school students consisted of 274 males and 275 females participated in this study. "Social Comparison Scale" to measure participants' self-perception, "Parental Attitudes Scale" to measure parental attitudes, and "Personal Information Form" developed by the researcher to get personal information of the participants were employed. In data analysis, percentages, Mann-Whitney-U Test, and Kruskal Wallis-H Test were used. The findings indicated significant differences between gender, low-levels of democratic parental attitudes, medium to high levels of autocratic parental attitudes, and communication with peers and others in participants' immediate environment.

Key Words: Adolescents, self-perception, parental attitudes.

---

¹ Bu çalışma, 19. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresinde (Antakya, 14-17 Nisan 2009) poster bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Bireyin içinde doğduğu, büyüdüğü ortamın özellikleri ile çevresindeki kişilerle kurduğu ilişkiler ve geçirdiği yaşantılar çeşitli yönlerden gelişimini etkilemektedir. Olumlu çevre koşulları bireyin gelişimini olumlu yönde desteklerken, olumsuz çevre koşulları bireyin gelişimini birçok yönden engelleyebilmektedir. Bireyin yakın çevresi ile olan ilişkiler onun dünyayı ve kendisini algılamasını biçimlendirmektedir.

Davranış bilimlerinde en çok araştırılan konulardan biri olan kendilik algısı kişiliği oluşturan psikolojik öğelerden biridir ve karmaşık bir yapıya sahiptir (Guindon, 2002; Plotnik, 2009). Kendilik algısı hakkında pek çok tanımlama yapılmıştır. Kendilik algısı bireyselliğin doğrusal bir birleşimi, bireyin kendisi hakkında uygun bulduğu ya da bulmadığı bir değerlendirme tutumu (Rosenberg, 1965), kişinin kendine has özellik, yetenek ve davranışları ile kendisini sevmesi, takdir etmesi ve onaylamasıdır (Woolfolk, 2001; Blacovich ve Tomako, 1991).

Kendilik algı düzeyi yüksek olan bireyler ile kendilik algı düzeyi düşük olan bireyler arasında önemli bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kendilik algısı yüksek olan kişilerin okulda daha başarılı, sorumluluk sahibi, karar verirken olanaklarının farkında olan, davranışlarının sonuçlarının doğru tahmin eden, yeni şeyler denemeye meraklı, başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı, ilişkilerinde saygılı, çatışma süreçlerinde yapıcı çözüme ulaşmada etkili, çevresindekileri etkilemede yetenekli ve yaptıklarından memnun olan bireyler oldukları görülmektedir. Kendilik algısı düşük olan kişiler ise başkaları tarafından çok kolay yönlendirilen, kolay şekilde engellenmişlik hisseden, anti sosyal davranışlara sahip, zayıf kişisel uyumu olan, yetenek ve ilgilerini yeterince kullanmayan özelliklere sahiptirler (Pişkin, 1999; Özabacı, 2000; Tuttle ve Tuttle, 2004; Plotnik, 2009; Şahin, Basım ve Çetin, 2009).

Kendilik algısı öğrenmeyle yakından ilişkilidir. Kendilik algısının gelişimini anne baba desteği, çevreden gelen geri bildirimler, pekiştirmeler, olumlu ya da olumsuz tüm yaşantılar etkilemektedir (Coopersmith, 1981; Kaplan, 1995; Griffin-Shirley ve Nes, 2005; Plotnik, 2009). Olumsuz yaşantılar bireylerde depresif yakınmalara, geleceğe karşı ümitsizlik, olumsuz kendilik algısına, sigara ve alkol kullanma gibi alışkanlıklarda artışlara neden olabilmektedir (Özen, Antar ve Özkan, 2007).

Çocuklarla anne babalar arasındaki ilişkileri, çocuğun içinde doğup büyüdüğü aile ortamı anne ve babaların kendi aralarındaki ilişkiler, çocuğun beklentilerine uygun bir çocuk olup olmaması, çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti ve karakteristik özellikleri, ailenin sosyoekonomik durumu ve kültürel özellikler gibi pek çok etken belirler (Aydoğmuş, 2001; Uzuner, 2003). Çocuklar için deneyim ve keşfetme özgürlüğünün sağlandığı, tehlikelerden korunduğu çevrenin kendilik değerinin gelişimi için en uygun çevre olduğu belirtilmektedir (Baumrind, 1991).

Kişilik gelişiminin büyük ölçüde biçimlendiği çocukluk yıllarında anne babaların çocuklarına karşı uyguladıkları tutumlar önem kazanmaktadır (Maccoby ve Martin, 1983; Yavuzer, 2004). Tutum kavramı kişilerin belli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu ya da olumsuz bir biçimde düşünmesine, hissetmesine ya da davranmasına yol açan oldukça kalıcı yargısal bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000; Freedman, Sears, ve Carlsmith, 1989). Anne babaların çocuklarına karşı uyguladıkları tutumlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmakla birlikte, anne baba tutumları burada demokratik anne baba tutumu, koruyucu/ istekçi anne baba tutumu ve otoriter anne baba tutumu olmak üzere üç başlık altında gruplandırılarak ele alınacaktır.

Demokratik anne baba tutumu, çocukların kişilik gelişimi için en uygun olan tutumdur. Bu tutumu uygulayan anne babalar çocuklarına koşulsuz saygı ve sevgi gösterirler. Çocuklarını hem denetler hem de onların ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanırırlar. Anne babaların davranışları birbiriyle tutarlı, kararlı ve güven vericidir. Belli sınırlar içinde çocukların bazı davranışları yapmalarına izin verilir ve böylece onların sorumluluk duygusunun gelişmesine uygun ortam hazırlanmış olunur. Anne babalar her çocuğun kendine özgü bir gelişim kapasitesi olduğunu bilir, bu nedenle çocukların özgürce gelişmesi, yeteneklerini ortaya çıkarması ve kendini gerçekleştirmesine izin verilir (Baumrind, 1966).

Koruyucu/ istekçi anne baba tutumunda, anne babalar çocukları aşırı korur ve denetlerler. Çocukların yapabileceği pek çok şey anne baba tarafından yapılır ve böylece çocukların yaşayarak öğrenmelerinin önüne geçilmiş olunur. Her konuda gereğinden fazla müdahale edilerek, çocukların kendilerine yeter hale gelmelerine ve kendilerine güvenmeyi öğrenmelerine engel olunur (Navaro, 1989). Böylece kendi başına karar veremeyen, bağımlı çocuklar yetiştirilir (Baumrind, 1966; Çağdaş ve Seçer, 2004; Dökmen, 1996; Kulaksızoğlu, 1998).

Otoriter anne baba tutumunda, anne babalar çocuğun gelişim düzeyini, kişilik özelliklerini ve isteklerini dikkate almadan, çocuktan kendilerinin uygun gördüğü gibi davranmalarını isterler. Çocuklar çok sık cezalandırılır. Böyle bir ortamda büyüyen çocuklar öfke ve kızgınlık gibi duygu ve düşüncelerini açıkça belirtmezler. Otoriter tutumun çocuklarda bağımsız kişilik gelişimini engellediği, özellikle erkek çocuklarda saldırganlık düzeyini arttırdığı ve benlik saygısı düzeyini düşürdüğü görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983).

Ergenlik döneminde gençler için arkadaşlık ilişkileri giderek ön plana çıkmakta fakat anne baba ile olan ilişkiler önemini yitirmemektedir. Anne babaların çocuklarına karşı tutum ve davranışları çocukların kendilik algısını biçimlendirmektedir (Aydın, 2005). Anne babası ile sağlıklı ve doyurucu ilişkileri olan ergenler aile dışındaki çevre ve arkadaşları ile daha kolay istedik yönde ilişkiler geliştirebilmektedirler. Bu nedenle anne babaların çocukları ile olan ilişkileri ve onlara nasıl davrandığı önemlidir. (Erwin, 2000; Steinberg, 2007).

Bedensel, psikolojik ve sosyal yönlerden hızlı değişimin olduğu lise yıllarında ergenlerin kendilik algılarının, onların kendi kendileri ve çevresi ile olan ilişkilerini etkilemesi muhtemeldir. Bu nedenle ergenlerin kendilerini nasıl algıladıklarının incelenmesi, var olan durumun betimlenmesi ve gerekli önlemlerin alınabilmesi için önem taşımaktadır. Bu nedenle bu araştırmada, lise öğrencilerinin kendilik algılarının cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı, sosyo ekonomik düzey, sigara kullanımı, anne babadan şiddet görme, çevresindeki kişilerle olan ilişki durumu ve algıladıkları anne baba tutumları ile olan ilişkisi araştırılmak istenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın örneklemini, 2006-2007 Öğretim Yılı Bahar Döneminde Malatya merkezde, çoğunluk olarak orta sosyo ekonomik düzeyden gelen ailelerin çocuklarının devam ettiği altı genel lisenin 1., 2. ve 3. sınıflarında öğrenin gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise, tabakalı rast gele yöntemle belirlenen

sınıf ve şubelerin, okul idaresinin izini doğrultusunda belirlenen gün ve saatte sınıflarda bulunan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 549 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan bu öğrencilerin bazı sosyo demografik özelliklerine ait frekans ve yüzde dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ergenlerin Bazı Sosyo Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımı

<i>Sosyo Demografik Özellikleri</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Cinsiyet		
Kız	275	50,1
Erkek	274	49,9
Anne Eğitimi		
Okur yazar değil	86	15,7
Okur yazar-İlkokul	292	53,2
Ortaokul ve Üzeri	171	31,1
Baba Eğitimi		
Okur yazar değil	7	1,3
Okur yazar-İlkokul	192	35
Ortaokul ve Üzeri	350	63,8
Oturulan Yer		
Mezra, Köy Kasaba	63	11,5
İlçe, Şehir	486	88,5
Kardeş Sayısı		
Tek çocuk	11	2
2-3 kardeş	27	49,2
4 ve üzeri	268	48,8
Gelir Durumu		
Zengin	24	90,66
Orta	494	87,27
Fakir	31	90,38
Anne Babadan Şiddet Görme		
Şiddet görmedi	453	82,5
Biraz gördü	43	7,8
Çok gördü	53	9,7
Sigara İçme		
Sigara İçmiyor	527	96
Sigara İçiyor	22	4
TOPLAM	549	

Öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre, annelerin %15,7’si okuma ve yazması olmayıp, %53,2’si okuryazar-ya da ilkokul mezunu, %31,1’i ise ortaokul ve üzeri eğitim almıştır. Babaların %1,3’ü okuryazar olmayıp, %35’si okuryazar ya da ilkokul

mezunu, %63,8'i ise ortaokul ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir. Öğrencilerden % 16,2'si mezra, köy veya kasabada; % 83,8'i ise ilçe ya da şehirde oturmakta olup; %2'si tek çocuk, %49. 2'si iki ya da üç kardeş, %48,8'i dört ve üzeri kardeşlidir. Ayrıca ergenlerin kendi algılamalarına göre %4,4'ü zengin, %90'ı orta düzey, %5,6'sı fakir ailelerden gelmektedirler (Tablo 1).

Veri Toplama Araçları

Araştırma grubuna Sosyal Karşılaştırma Ölçeği, Ana Baba Tutumları Ölçeği ve Kişisel Bilgi formu uygulanmıştır.

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ): Şahin, Durak ve Şahin (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek kişilerin, başkasıyla kıyasladığında kendisini çeşitli boyutlarıyla nasıl gördüğüne ilişkin kendilik algısını ölçmektedir. SKÖ olumlu ve olumsuz iki kutup halinde sunulan ve 18 maddeden oluşan, her maddesi 1- 6 arası puan alan Likert tipinde bir ölçektir. Ölçekten alınan puanlar 18 ile 108 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar olumlu kendilik algısını, düşük puanlar ise olumsuz kendilik algısını göstermektedir. Ölçeğin 501 denek üzerinde yapılan güvenirlik çalışmasında Cronbach Alfa: 0.89 bulunmuştur. Yapılan farklı çalışmalarda, Ölçüt bağıntılı geçerlik karşılaştırmasında Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu : -.19, ($p < .000$), Kısa semptom Envanterinin alt ölçekleri ile korelasyonlarının 0.14 ile 0.34 arasında değişmektedir. Yapı geçerliği ile ilgili yapılan çalışmada, Beck Depresyon Envanterinden 9 altı ve 17 üstü puan alan grupların Sosyal Karşılaştırma Ölçeğine göre ayrıştırılabildiği saptanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997).

Ana Baba Tutumları Ölçeği (ABTÖ): Kuzgun ve Eldeleklioğlu tarafından geliştirilen Ana Baba Tutumları Ölçeği, algılanan anne baba tutumlarını Demokratik (15 madde), Koruyucu/İstekçi (15 madde) ve Otoriter (10 madde) olmak üzere 40 madde yoluyla belirlemektedir. ABTÖ likert tipinde bir ölçektir ve her madde 1 ile 5 arasında puan almaktadır. Demokratik, Koruyucu/İstekçi ve Otoriter tutumların her birinin puanları ayrı hesaplanmaktadır. Ölçeğin Demokratik alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.89, kararlılık katsayısı: 0.92, Koruyucu/İstekçi alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.82, kararlılık katsayısı: 0.75, Otoriter alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.78, kararlılık katsayısı: 0.79 bulunmuştur (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel Bilgi Formu'nda öğrencilerin cinsiyeti, anne baba öğrenim düzeyi, kardeş sayısı, gelir düzeyi, sigara kullanma durumu, anne babasından şiddet görüp görmeme, arkadaşları ve çevresindeki kişilerle olan iletişim durumuna ilişkin sorular sorulmuştur.

İşlem

Belirlenen gün ve saatlerde ilgili okullara gidilerek uygulama öncesi öğrencilere araştırmanın amacı ile ölçeklerin yönergeleri ve sonuçların gizliliğine ilişkin açıklama yapılmıştır. Kitapçık haline getirilmiş olan ölçme araçları, çalışmaya katılmaya gönüllü olan 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerine verilmiştir. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 17.0 istatistik paket programında çözümlenmiştir. Çözümlemede sayı ve yüzde teknikleri kullanılmış, varyansların homojen ve normal dağılım göstermemesi nedeniyle analizlerde ilişkisiz iki örneklem için Mann-Whitney U Testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal-Wallis H-Testi kullanılmıştır.

Ayrıca, Anne Baba Tutum Ölçeğinin; Demokratik Anne Baba Tutumu, Koruyucu/ İstekçi Anne Baba Tutumu ve Otoriter Anne Baba Tutumu Alt Ölçeklerinden alınan toplam puanlar düşük, orta ve yüksek düzey olarak üç gruba ayrılmıştır. Oluşturulan bu üç gruba göre, kendini değerlendirme düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığı için Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis H-Testinden yararlanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır (Balci, 2006; Büyüköztürk, 2002).

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, incelenen değişkenlerle ilgili toplanan verilerin analizlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Ergenlerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinden aldıkları puanlar cinsiyetlerine göre karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonucu

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	274	291,54	79882,50	33142.5	0.015
Kız	275	258,52	71092,50		

(p< 0.05)

Tablo 2 incelendiğinde, ergenlerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinden aldıkları puanlara göre kendini algılamalarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği, erkeklerin kızlara göre kendilik algılarının daha olumlu olduğu görülmektedir (U= 33142. 5, p<.01).

Genel olarak bizim kültürümüzde anne babalar tarafından erkek çocukları kız çocuklarına göre daha çok tercih edilmektedir. Erkek çocuklar aile soyunun devamını sağlamanın yanında, anne baba yaşlandığında onların her tür ihtiyaç ve bakımını üstlenmekle yükümlü olarak görülürler. Oysa kız çocuklarından evlenme yaşına geldiğinde aileden ayrılmaları doğal karşılanmakta ve anne babasının bakımını üstlenmesi pek beklenmemektedir. Aileler için erkek çocukların kız çocuklarına göre daha önemli olması nedeniyle erkek çocuklara daha çok maddi ve manevi yatırım yapılmaktadır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilerini daha olumlu algılamaları, erkeklerin kendilerinin kızlara göre aileleri için daha önemli olduğunun farkında olmaları ve aileleri tarafından pek çok konuda daha fazla destek almalarından kaynaklanabilir. Erözkan (2004) tarafından lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmamakla birlikte kız öğrencilerin kendilik algısı ortalamasının erkeklerin aldığı ortalamadan yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinden aldıkları puanlarının anne ve baba eğitimi, gelir durumu, anne babadan şiddet görme ve sigara içme değişkenlerine ilişkin analiz sonucunda anlamlı bir farklılık çıkmadığı görülmüştür. Bu değişkenlere ilişkin ergenlerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeğinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3’de verilmiştir.

Değişkenler	n	$\bar{X}$	sd
Anne Eğitimi			
Okur yazar değil	86	88,34	15,99
Okur yazar-İlkokul	292	87,66	15,35
Ortaokul ve Üzeri	171	87,11	16,19
Baba Eğitimi			
Okur yazar değil	7	81,28	21,50
Okur yazar-İlkokul	192	88,00	15,38
Ortaokul ve Üzeri	350	87,50	15,76
Gelir Durumu			
Zengin	24	90,66	19,61
Orta	494	87,27	15,74
Fakir	31	90,38	10,76
Anne Babadan Şiddet Görme			
Şiddet görmedi	453	87,89	15,44
Biraz gördü	43	86,93	13,83
Çok gördü	53	85,58	19,08
Sigara İçme			
Sigara İçmiyor	527	87,70	15,69
Sigara İçiyor	22	85,09	15,82
TOPLAM	549	87,59	15,69

Tablo 3’de görüldüğü gibi ergenlerin kendilik algılarının anne eğitimi düzeyi, baba eğitimi düzeyi, gelir durumu, anne babadan şiddet görme ve sigara içme değişkenleri yönlerinden aralarında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Aralarında anlamlı bir fark olmasa da, ailesinin gelir durumunu zengin ($\bar{X}=90.66$) ve fakir ($\bar{X}=90.38$) olarak belirten ergenlerin kendilerini değerlendirme puanları, gelir durumunu orta düzey olarak bildiren ergenlere göre ($\bar{X}=87.27$) daha yüksek çıkmıştır. Hiç sigara kullanmadığını belirten ergenlerin kendilerini değerlendirme puanları ($\bar{X}=87.70$), her zaman ya da ara sıra sigara içtiğini belirten ergenlere ($\bar{X}=85.09$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ergenlerin Anne Baba Tutumları Ölçeğinden aldıkları puanlar, Demokratik Anne Baba Tutumu, Koruyucu /İstekçi Anne Baba Tutumu ve Otoriter Anne Baba Tutumu alt ölçeklerine göre ayrı ayrı gruplandırılarak, her bir alt ölçekten alınan puanların en düşük ve en yüksek değerleri bulunmuş, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Her alt ölçek için aritmetik ortalamanın 1 standart sapma üstündeki değer ile 1 standart sapma altındaki değerler arasında kalan puanlar o alt ölçekle ilgili ortalama tutumu, aritmetik ortalamadan -1 standart sapmanın altındaki değerlerin düşük tutumu, aritmetik ortalamanın +1 standart sapmanın üstünde olan değerlerin ise o alt ölçekle ilgili yüksek düzeyi gösterdiği kabul edilmiştir. Yapılan bu işlem sonucunda elde edilen veriler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Anne Baba Tutumları Ölçeğinden Alınan Puanların Ortalamaları

Alt Ölçekler	N	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	sd	Puanlar
Demokratik Anne Baba Tutumu	549	17	75	54.23	12.30	Düşük 38 ve daha az Orta 39 – 67 arası Yüksek 68 ve daha büyük
Koruyucu/ İstekçi Anne baba Tutumu	549	15	75	40.85	10.16	Düşük 30 ve daha az Orta 31 – 51 arası Yüksek 52 ve daha büyük
Otoriter Anne Baba Tutumu	549	10	49	23.00	7.99	Düşük 14 ve daha az Orta 15 - 31 arası Yüksek 32 ve daha büyük

Tablo 4’de görüldüğü gibi Demokratik Anne Baba Tutumu alt ölçeğinden yaklaşık 38 puan ve daha az puan alanların az düzeyde Demokratik Anne Baba Tutumuna, 39 puan ve 67 puan arasında puan alanların orta düzeyde Demokratik Anne Baba Tutumuna, 68 puan ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Demokratik Anne Baba Tutumuna sahip oldukları hesaplanmıştır.

Koruyucu/ İstekçi Anne Baba Tutumu alt ölçeğinden yaklaşık 30 puan ve daha az puan alanların az düzeyde Koruyucu/ İstekçi Baba Tutumuna, 31 puan ve 51 puan arasında puan alanların orta düzeyde Koruyucu/ İstekçi Baba Tutumuna, 52 puan ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Koruyucu/ İstekçi Anne Baba Tutumuna sahip oldukları hesaplanmıştır.

Otoriter Anne Baba Tutumu alt ölçeğinden yaklaşık 14 puan ve daha aa puan alanlar az düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna, 15 puan ve 31 puan arasında puan alanların orta düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna, 32 puan ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna sahip oldukları hesaplanmıştır.

Ergenlerin kendilik algıları ile algıladıkları Demokratik Anne Baba Tutum puanları Kruskal Wallis H-Testi yoluyla karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Puanlarının Algılanan Demokratik Anne Baba Tutumları Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Demokratik Tutum	N	Sıra Ortalama	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Düşük Düzeyde Demokratik	57	176.96	2	28.20	.000	1-2* 1-3* 2-3**
Orta Düzeyde Demokratik	417	280.40				
Yüksek Düzeyde Demokratik	75	219				
TOPLAM	549					

*0.01 **0.05

Tablo 5 incelendiğinde, anne babasının tutumunu Düşük Düzeyde Demokratik olduğunu algılayan öğrencilerin, anne babasının tutumunu Orta ve Yüksek Düzeyde Demokratik olduğunu algılayan öğrencilere göre kendilik algılarının anlamlı düzeyde düşük olduğunu görülmektedir (p<.01). Anne babasının Yüksek Düzeyde Demokratik bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması anne babasının tutumunu Orta Düzeyde Demokratik olduğunu belirten öğrencilere göre de anlamlı olarak daha yüksektir (p<.05). Sonuç olarak anne babasının yüksek düzeyde demokratik bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması, anne babasının tutumunu hem düşük hem de orta düzeyde demokratik olduğunu belirten öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksektir ($X^2(2)=28.20, p<.01$).

Çocuğun ihtiyaçlarının ve gelişim düzeyinin dikkate alındığı, hoşgörü, anlayış ve sınırlamanın bir denge içinde olduğu aile ortamı çocukların pek çok yönden gelişimi için uygun bir ortamdır. Çeşitli araştırmalar anne babalarını demokratik olarak algılayan çocukların daha az psikolojik belirti gösterdiklerini, benlik saygılarının ve kendilerine güvenlerinin daha yüksek olduğunu, kendini gerçekleştirmelerini etkilediğini, kendilerini daha az yalnız hissettiklerini ve sosyal kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Kuzgun, 1973; Leary ve Kowalski, 1995; Haktanır ve Baran, 1998; Erkan, 2002; Ceral ve Dağ, 2005; Çeçen, 2008).

Ergenlerin kendilik algıları ile algıladıkları Koruyucu/İstekçi Anne Baba Tutum puanları Kruskal Wallis H Testi yoluyla karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlara göre gruplar arasında fark çıkmamıştır. Kendilik algıları ile algıladıkları düşük, orta ve yüksek düzeyde Koruyucu/İstekçi Anne Baba Tutum puanları arasında anlamlı bir fark çıkmaması, ergenlerin deneyimlerini ifade etmedeki sınırlılıkları nedeniyle koruyucu/istekçi anne baba tutumunu içeren davranışların bir kısmını demokratik, bir kısmını otoriter tutum içinde değerlendirmelerinin sonucu olduğu söylenebilir. Ergenler anne babalarının tutumlarını demokratik ve otoriter olmak üzere iki boyut üzerinde yoğunlaştırmış ve Koruyucu/İstekçi Anne Baba Tutumunu gözden kaçırmış olabilirler.

Ergenlerin kendilik algıları ile algıladıkları Otoriter Anne Baba Tutum puanları Kruskal Wallis H Testi yoluyla karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Puanlarının Algılanan Otoriter Anne Baba Tutum Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Otoriter Anne Baba Tutumu	N	Sıra Ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Az Düzeyde Otoriter	73	338.80	2	14.59	.001	1-2* 1-3* *
Orta Düzeyde Otoriter	397	268.38				
Yüksek Düzeyde Otoriter	79	249.29				
TOPLAM	549					

*.01 **.05

Tablo 6 incelendiğinde anne babasının tutumunu Düşük Düzeyde Otoriter olduğunu algılayan öğrencilerin, anne babasının tutumunu Orta ve Yüksek Düzeyde otoriter olduğunu algılayan öğrencilere göre kendilik algılarının anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Anne babasını Düşük Düzeyde Otoriter bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin kendilik algısı puanlarının ortalaması anne babasının tutumunu hem Orta Düzeyde Otoriter hem de Yüksek Düzeyde Otoriter olarak algılayan öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksektir ($X^2(2)=14.59, p<.001$).

Yaygın anne baba tutumlarından biri olan otoriter tutumun bireyler üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Otoriter anne baba tutumu bireyin kendini gerçekleştirmesini engellediği, korkulu bağlanmaya yol açtığı, intihar ve diğer sapmış davranışlara yönelttiği, umutsuzluk, depresif mizaç ve olumsuz kendilik algısına neden olduğu, sigara kullanma davranışını arttırdığı, sosyal kaygı düzeyini yükselttiği ve özellikle erkek çocuklarda saldırganlık düzeyini arttırdığı ileri sürülmektedir (Kuzgun, 1973; Maccoby ve Martin, 1983; Erkan, 2002; Ulusoy, Demir ve Baran, 2005; Özen, Antar ve Özkan, 2007; Keskin ve Çam, 2008). Ailenin sosyo ekonomik düzey yükseldikçe anne babaların demokratik tutum gösterme oranının arttığı, ailenin sosyo ekonomik düzeyi düştükçe cezalandırıcı, istismar ve ihmalle ilgili tutumların daha fazla olduğu görülmektedir (Haktanır ve diğ., 1999).

Ergenlerin kendilik algısı düzeyleri, arkadaşları ve çevresinde bulunan kişilerle olan iletişim durumuna göre karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Puanlarının, Arkadaşlar ve Diğer Kişilerle Olan İletişim Durumuna Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

<i>Arkadaşları ve Çevresindeki Kişilerle İletişim Durumu</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>sd</i>	<i>X²</i>	<i>p</i>	<i>Anlamlı Fark</i>
1-Çok iyi	252	299,06	3	19,923	0.01	1-2, 1-4,
2-Daha iyi olmasını ister	248	262,52				2-4, 3-4,
3-İyi değil	22	272,86				
4- Profesyonel Yardıma ihtiyacı var	27	166,83				

Tablo 7 incelendiğinde, ergenlerin kendilik algıları arkadaşları ve çevresindeki kişilerle olan iletişim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($X^2(3) = 19,92, P< 0.01$). Çevresindeki kişilerle olan iletişim durumunun “**çok iyi**” olduğunu

belirten ergenlerin, çevresindeki kişilerle olan iletişim durumunun **“daha iyi olmasını isteyen”** ve **“profesyonel yardıma ihtiyacı olduğunu”** belirten ergenlere göre kendilerini değerlendirmelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Çevresindeki kişilerle olan iletişim durumunun **“daha iyi olmasını isteyen”** ergenler ile çevresindeki kişilerle olan iletişim durumunun **“iyi olmadığını”** belirten ergenlerin kendilerini değerlendirme ortalaması **“profesyonel yardıma ihtiyacı olduğunu”** belirten öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksektir.

Çocukların davranışlarını ergenlik dönemine kadar aile bireyleri ile olan ilişkileri biçimlenirken, ergenlikle birlikte davranışların biçimlenmesinde arkadaşlık ilişkileri daha ön plana çıkmaktadır. Plotnik’e (2009) göre ergenlerde kendilik algısının gelişmesini etkileyen önemli faktörlerden biri ergenlerin akranları tarafından kabul edilmesidir. Bu dönemdeki arkadaşlıklar kişinin ilişki kurma becerisini geliştirme, mahremiyete güven duyma, sosyal bilgi alış verişinde bulunma, sosyal bilişsel gelişmeyi teşvik etme, yol arkadaşlığı ve sosyal destek olma, duygusal tampon oluşturma gibi çeşitli önemli işlevleri yerine getirmektedir (Erwin, 2000).

Araştırmadan elde edilen bulgular, anne babaların çocuklarına karşı otoriter ve koruyucu- istekçi tutumla yaklaşımlarının kendilik algısını olumsuz yönde etkilediğini; hoşgörü, anlayış ve dengeli bir sınırlamanın olduğu aile ortamının gençlerin kendilik algısını desteklediğini bir kez daha göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ergenlerin kendilik algıları ile cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, sosyo ekonomik düzey, sigara kullanma, anne babadan şiddet görme, algılanan anne baba tutumları, arkadaşları ve çevresindeki kişilerle olan ilişkilerine bakılmıştır.

Cinsiyete ilişkin yapılan karşılaştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilik algısının olumlu yönde anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Ergenlerin kendilik algılarının anne eğitimi düzeyi, baba eğitimi düzeyi, gelir durumu, anne babadan şiddet görme ve sigara içme değişkenleri yönlerinden aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Anne babasının tutumunu orta ve yüksek düzeyde demokratik olarak algılayan ergenlerin kendilik algıları, anne babasını düşük düzeyde demokratik algılayan öğrencilere göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Anne babasının tutumunu orta ya da yüksek düzeyde demokratik bulan ergenler kendilerini daha olumlu olarak algılamaktadırlar. Çocuğun ihtiyaç ve gelişim düzeyinin dikkate alındığı, hoşgörü, anlayış ve sınırlamaların bir denge içinde olduğu aile ortamı çocukların gelişimi için önemlidir. Yapılan araştırmalar, anne babalarının demokratik tutum içinde olmalarının çocukların daha az psikolojik belirti göstermelerine, benlik saygılarının daha yüksek olmasına, gizil güçlerini geliştirmelerine, kendilerini daha az yalnız hissetmelerine ve sosyal kaygıyı daha az yaşamalarına imkan sağladığını göstermektedir (Kuzgun, 1973; Leary ve Kowalski, 1995; Haktanır ve Baran, 1998; Erkan, 2002; Ceral ve Dağ, 2005; Çeçen, 2008).

Ergenlerin kendilik algıları arkadaşları ve çevresindeki kişilerle olan iletişim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Arkadaşları ve çevresindeki kişilerle olan iletişiminin çok iyi olduğunu belirten ergenlerin, kendilik algılarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan başka çalışmalarda da ergenlik döneminde arkadaşlar tarafından kabul edilme ve çevre ile olan ilişkilerin ergenin; sosyal bilgi alış verişi yapma, sosyal bilişsel yönden gelişme, sosyal destek olma ve duygusal tampon oluşturma gibi fırsatlar sağladığını belirtmektedir (Erwin, 2000; Plotnik, 2009).

Eğitimin öneminin çok iyi anlaşıldığı ülkelerde, anne babalara yönelik çocuk gelişimi ve eğitimi konularındaki çalışmaların uzun zaman önce (1960'lı yıllar) başlatıldığı görülmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2005). Bizde de son yıllarda konunun önemi anlaşılmış ve anne babaların her yönden daha sağlıklı çocuk yetiştirmeleri için başta Anne-Çocuk Eğitim Vakfı olmak üzere çeşitli gönüllü kuruluşlar ve üniversitelerde anne babalara yönelik eğitim programları düzenlenmeye başlanmıştır. Toplumun bütün kesimlerindeki anne ve babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilgiye ihtiyaç duydukları, sınırlı da olsa uygulanan çeşitli eğitim programlarının sonunda anne baba çocuk iletişimlerinin olumlu yönde değiştiği görülmüştür (Şahin ve Kalburan, 2009).

Toplumumuzdaki eğitim seviyesinin düşüklüğü, okuma alışkanlığının yetersizliği, kitle iletişim araçlarının konuya yeterli duyarlılığı göstermemesi ve benzeri

nedenlerle anne babalar çocuklarını yetiştirirken daha çok geleneksel ve kulaktan dolma bilgiler yoluyla öğrendiklerini uygulamaktadırlar. Oysa hem gelişimin çok hızlı olduğu hem de çevresel uyaranların sürekli arttığı ve değiştiği çocukluk ve ergenlik döneminde anne babalar ile çocuklar arasındaki ilişkinin biçimi önemli olmaktadır. Anne babaların çocukların gelişim ihtiyaçlarının farkında olmasını ve çocuklarla doğru iletişim kurmalarını sağlayacak çeşitli çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmalar, yurt çapındaki yaygın kurumları ve olanakları bakımından Milli Eğitim Bakanlığı yoluyla daha hızlı ve etkin hale getirilebilir. Okulöncesi eğitim düzeyinden başlanarak, tüm eğitim basamağındaki çocukların anne babalarına yönelik çalışmalar yapılabilir. Okullarda başta rehber öğretmenler olmak üzere ilgili diğer öğretmenler de belirli aralıklarla ve ihtiyaç duyuldukça anne babalara çocukların içinde buldukları yaş dönemlerine göre gelişim ihtiyaçları ve diğer konularla ilgili duyarlılığı artırıcı eğitim verebilirler. Özellikle yaygın anne baba tutumları ve arkadaşlık ilişkilerinin önemi üzerinde durulabilir. Bütün anne babalar çocuklarının mutlu olduklarını görmek isterler. Anne babaların çocukların gelişim ihtiyaçlarını bilmesi ve etkili iletişim kurmanın yollarını öğrenmesi çocuklarına uygun ortam oluşturmaları için önemli bir adım olacaktır. Anne babası ile iletişimi iyi ve ihtiyaçları doğru şekilde karşılanan, yeterli sosyal çevresi olan çocukların kendilik algısı olumlu yönde gelişeceğinden, anne babalara yönelik eğitim çalışmalarının yaygınlaştırılmasının yararı olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

- Aydın, B. (2005). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. 2. Baskı. Ankara: Atlas Yayın Dağıtım.
- Aydoğmuş, K. (2001). Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları (9. Baskı). Ana-Baba Okulu. İstanbul: Remzi Kitap Yayıncılık.
- Balcı, A. (2006). Sosyal Bilimlerde Araştırma. 6. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baumrind, D. (1966). The effects of authoritative parental control on child behaviors. *Child Development*, 37, 887- 907.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early adolescence*, 11, 56-94.

- Blacovich, J. & Tomako, J. (1991). Measures of self-esteem. In J.P.Robinson P.R.Shaver ve L.S. Wrightsman (Eds), Measures of Personality and Social Psychological Attitudes, Vol. 1.San Diego C.A. Academic Press.
- Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Kitabı. 1.Baskı.Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ceral, S. ve Dağ, İ. (2005). Ergenlerde algılanan Anne Baba Tutumlarına Bağlı Benlik Saygısı, Depresiflik ve Genel Psikolojik Belirti Düzeyi Farklılıkları. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*.13(4): 233–241.
- Coopersmith, S. (1981). SEI. Self-esteem inventories. Polo Alto, CA. Consulting Psychologist Press.
- Çağdaş, A ve Seçer, Z. (2004). Anne Baba Eğitimi. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Çeçen, R. (2008). Öğrencilerin Cinsiyetlerine ve Anababa Tutum Algılarına Göre Yalnızlık ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Yaz 2008, 6(3), 415–431.
- Demiriz, S. ve Öğretir, A.D. (2007). Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 10(1), 105–122.
- Dökmen, Ü. (1996).İletişim Çatışmaları ve Empati. 4.Baskı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erkan, Z. (2002). Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Ergenlerin Ana Baba Tutumlarına İlişkin Nitel Bir Çalışma. Ç.Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Enstitü Dergisi/E Dergi* ISSI:13, 10 (10), 120-133.
Web:<http://sosyalbilimler.cu.edu.tr/dergi/download/94.pdf?sc=063>
Kaynaktan 18.06.2009 tarihinde alınmıştır.
- Erözkan, A. (2004). Lise Öğrencilerinin Sosyal Karşılaştırma ve Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı: 13, 1-18.
- Erwin, P. (2000).Çocuklukta ve ergenlikte arkadaşlık. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Kitabevi (Orijinal çalışmanın basıldığı yıl 1998).
- Freedman, J. L., Sears, D. O. & Carlsmith, J. M. (1989). Sosyal Psikoloji (Çev. A. Dönmez). İstanbul: Ara Yayıncılık

- Griffin-Shirley N. & Nes, S. L. (2005). Self- esteem and empathy in sighted and visually impaired preadolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99 (5), 276–285.
- Guindon, M. H. (2002). Toward accountability in the use of the self-esteem construct. *Journal of Counseling and Development*, 80, 204–214.
- Haktanır, G. ve Baran, G. (1998). Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri İle Anne Baba Tutumlarının Algılanmasının İncelenmesi. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*. 5 (39), 134–141.
- Haktanır, G., Aral, N., Alisinanoğlu, F., Baran, G., Başar, F., Köksal, A. ve Bulut, Ş. (1999). Türkiye’de Anne Baba Tutumu Araştırmalarına Genel Bakış. Cumhuriyet ve Çocuk. (Edt. B.Onur). 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kaplan, L. S. (1995) Self-Esteem Is Not Our National Wonder Drug. *School Counselor*, 42 (5), 341–345.
- Keskin, G. ve Çam, O. (2008). Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Anne Baba Tutumları ile Bağlanma Stilleri arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*.9 (3).139–147.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (1973). Ana Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1.
- Kuzgun, Y. ve Bacanlı, F. (2005). PDR’de Kullanılan Ölçekler. Rehberlik ve Psikolojik Danışmada Kullanılan Ölçme araçları Dizisi:1. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Leary, M. R. & Kowalski, R. M. (1995). *Social Anxiety*, New York, London: The Guildford Press.
- Maccoby, E.E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of Family: Parent Child Interaction (Eds.Mussen, P.H. ve Hetherington, E.M.). *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*. 1–101. New York: Willey.
- Navaro, L. (1989). Aşırı Koruyuculuğun Çocuk Eğitimine Etkileri. 6.Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Özabacı, N. (2000). Öğrencilerin kişisel özellikleri okuldaki başarısını belirler mi? *Yaşadıkça Eğitim*, 65, 27–28.

- Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M. (2007). Çocukluk Çağı Travmalarının Umutsuzluk, Sigara ve Alkol Kullanımı Üzerine Etkisi: Üniversite Son Sınıf Öğrencilerini inceleyen Bir Çalışma. *Düşünen Adam*. 20(2), 79–87.
- Pişkin, M. (1999). Özsayıyı geliştirme eğitimi. (Ed: Y. Kuzgun) İlköğretimde Rehberlik. Ankara: Nobel Yayınları Dağıtım.
- Plotnik, R. (2009) Psikoloji'ye Giriş. 1. Baskı, (Çev. Geniş, Tamer). İstanbul: Kaknüs Yayınları: 309.
- Rosenberg (1965). *Society and the Adolescent Self-İmage*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997).Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Steinberg, L. (2007). Ergenlik (Edt: F. Çok). Ankara: İmge Kitapevi.
- Şahin, F. T. ve Kalburan, N. C. (2009). Aile Eğitim Programları ve Etkililiği:Dünyada neler Uygulanıyor?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1 (25), 1–12.
- Şahin, N. H., Basım, H. N. ve Çetin, F. (2009). Kişiler Arası Çatışma Çözme yaklaşımlarında Kendilik Algısı ve Kontrol Odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (2), 151–163.
- Tuttle, D. W. ve Tuttle, N. R. (2004). *Self-esteem and adjusting with blindlees*. (3rd ed.). Springfield IL: Charles C Thomas.
- Ulusoy, M.D., Demir, N.Ö. ve Baran, A.G. (2005).Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve ergen Problemleri:Anka İli Örneği. *G.Ü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3(3).
Web:<http://www.tebd.gazi.edu.tr/c3s3>. Kaynaktan18.06.2009 tarihinde alınmıştır.
- Uzuner, Y. (2003). Çocukta Ruh Sağlığı, Uyum Bozukluğu. Ailede Ruh Sağlığı (ed. Y. Uzuner).Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 45-56.
- Woolfolk, A. (2001). *Educational Psychology* (8th ed.) Needham Heights, MA: Allyn&Bacon.
- Yavuzer, H. (2004). *Çocuk Psikolojisi* (26. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayıncılık.